

ACC. N:R M. 12457: /

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Kyrkkryddor.

huf. 88

/

Under äldre tid var det vanligt, att kvinnorna hade en s.k. kryddkvast med sig, då de gick till kyrkan. Det var en liten bukett man bar i handen och den bestod av välluktande örter eller växter såsom lavendel, timjan, åbrodd, isop o. a. Kryddkvasten bars i handen tillsammans ~~med~~ psalmbok och näsduk. Det förekom även ^{ca 170} manliga personer hade en kvist av ovannämnda doftande växter. Man satte då ^{den} ~~en~~ kvist i knapphålet eller i hatten. Av vilda växter ^{var} särskilt konvaljen bruklig till kryddkvast.

Det var endast under den tid då man kunde plocka örterna i trädgården eller i blomsängen som de användes till kryddkvast. Det var även sed att ha en kryddkvast med sig vid bröllop och kristningaöl och andra festliga tillställningar. Vid begravning hade man alltid blommor i form av kransar eller i större buketter, som lades i graven med likkistan,

Kryddkvasten, som man hade med sig till kyrkan och vid andra tillfällen, var enkelt hopfogad till en bukett, lätten och anspråkslös, då däremot den blombukett, som lades i graven för att hedra den döde, alltid var stor och av praktfulla blommor. Det var därvid inte doften som var av betydelse utan färgprakten.

Kryddkvasten bar man med sig då tillgång till blommor fanns.

Det var såldes vanligt under sommaren och hösten.

ACC. N:R M. 12457:2.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Orsaken till att man hade kryddkvast var väl närmast den, att de doftande växterna spred en angenäm lukt omkring sig. De var tillgängliga för envar, som hade en liten blomsäng i närheten av bostaden. Det var alltså en lyx som alla kunde bestå sig med även om ^{man} för övrigt inte var välsituerad. Det var inte alla kyrko- eller festbeökare som hade kryddkvast. Hade man tillgång till doftande blommor, gjorde man sig givetvis en kryddkvast, i annat fall fick det vara. Under hösten blev lövkojan den vanliga blomman i kryddkvasten om man hade tillgång till den. Somliga kvinnor lade ner mycket arbete med blommor av många slag både inom och utomhus. Seden att bära kryddkvast vid besök i kyrkan och vid festliga tillfällen i allmänhet var vanlig under förra århundradet och ända fram i början av innevarande sekel. Det avtog i samband med ^{att} balsamiska preparat framställdes i större skala och blev allmänt tillgängliga i affärerna där gemene man kunde komma över luktvatten till övligt pris. Fördelen ~~må~~ luktvattnet var den att det var tillgängligt året om och ej som blommorna endast under sommaren. En blombukett hade man även som en slags dekoration. Det var då de först under våren framkomna blommorna man då tog, såsom blå- och vitsippor, vårlök och "nakna jungfrur". De nu nämnda hade ingen doft men på grund av att de framkom tidigt, var de kärkomna efter den blomlösa vintern.

2

2

ACC. N:R M. 12457:3.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

3

Av inomhusblommor var "maralika", vars blad doftade behagligt likt vintergrönolja, ofta använd som bukett. Det var en krukväxt som förekom rätt allmänt i hemmen och antagligen en geranium-art. Den vanliga kallan var också ganska allmänt förekommande och användes till begravningsblomma. Vid bröllop gjordes brudens krona av myrten, såsom sed varit vitt omkring i vårt land.

Vid begravning gjordes kransar av granris och blommor och de mest anlitade i detta fall var Davids dekor (flickor) Helena och Karin i Lilla Glosebo. Det var ett par äldre kvinnor som av folket i trakten ^{na vid de} dekor. Sing. deka. Under vintern då det var knappt med blommor band man kransar av växter med läderartade blad och avövrat blåbärsris. Främst kom därvid till användning ryl (*Chimaphila umbellata*) benämnt "stätt upp och gack". Den förekom i skogsmarkerna i Videbäcksmåla bl. a. ställen. Lingonris använde man också och vintergröna benämnt "pervinker", som växte planterade hos somliga personer. Det ver perenna växter med vintergröna blad.

Luktvatten kom i allmänt bruk först mot slutet av förra århundradet, då det blev tillgängligt i affärerna. Det användes på så sätt att man höllde några droppar på kläderna rock- och kapp- upps-laget. Det förekom även att man hade en liten flaska med i kyrkstolen och luktade i under kyrkbesöket och delade med sig

3.

åt sina bänkkamrater. Det var endast kvinnorna, som hade lukt-
vattensflaskor. Karlarna använde i stället snus i näsan eller
som mullbänk. Det senare föranledde ett ständigt spottande som
skedde på golvet. Därför såg golvet i kyrkstolarna förfärligt
nedspottat ut efter ett kyrkbesök. Då män och kvinnor satt på
skilda sidor om gången i kyrkan var det ganska lätt att se på
vilken sida karlarna suttit. såsom bruk vid kyrkbesök etc.
Luktdosan är av äldre datum än luktvattnet. Det var endast de
förmögnare kvinnorna som hade råd att bestå sig med en dylik
lyx. Luktdosan eller svampdosan som den benämndes här var av
sliver eller förgyllt silver och inne i den låg en liten svamp
på vilken man hällde luktvattnet. Vid kyrkbesöket bjöd man den
bredvidsittande att lukta i dosan. Det var endast kvinnor som
hade sådana. Svampdosan förekom i olika format, såsom avlånga
eller ellipsformiga, sex-och åttakaniga och runda m. fl. typer.
Luktdosan lades bort under förra århundradets slut. Då det nya
seklet inträdde, kom den inte mera ibruk. Den sattes undan som ett
minne från mor eller mormor.
Svampdosan köptes hos en guldsmed och skänktes som fästmansgå-
till bruden vid bröllopet eller dessförinnan. Den fattige hade
inte råd med så dyra persenter utan nöjde sig men billigare sa-
ker såsom ett klädesplagg e. d. jämte den traditionella ringen.

ACC. N:R M. 12457:5

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

5.

Det var en gammal sed, att man skulle bjuda på vad man hade antingen man var hemma eller då man var borta, vad man förde med sig, om det var mat, dryck eller godsaker. Så var fallet då man besökte kyrkan och hade med sig frukt eller bakverk, snus och brännvin. Det ansågs som ens skyldighet att bjuda på vad man hade. Karameller var en vanlig godsak, som särskilt äldre personer hade med sig för att fägna barn med och även äldre. Det var inte blott då man besökte kyrkan utan även då man kom på besök hos bekanta, antingen man var bjuden eller hade något ärande. Att de fattiga eller mindre bemedlade hade en sådan förpliktelse var det givetvis ingen som fordrade.

Somliga som hade råd och möjlighet medförde alltid karameller bakverk^k, frukt och bjöd på. I kyrkan var det sidokamraterna som i första hand trakterades. Det var barn och kvinnor man i första hand ville bjuda. Karlarna hade snus, tobak och brännvin. Snuset tog man direkt ur dosan. Snusdosor av olika utseende och material var representerade hos bönder och arbetare. En och annan hade silverdosa, vilket var ett utmärkande bevis för ett förmöget hem. Det var en framstående person, som kunde bjuda snus ur silverdosa. Den fattige hade horndosa eller av näver och av hemgjord tillverkning.

Då man bjöd på tobak lämnade man hela tobaksrullen till den man

vide kyrkan

5

ACC. N:R M. 12457:6.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

och han bet då av den buss, han önskade, stor eller liten. Somliga gubbar var särskilt kunniga i att tillverka hemgjord tobak av tobaksblad från den egna odlingen.

Snus och tobak bjöds under själva gudstjänsten för att friska upp sig under den långa predikan. Det hände ofta att kyrkobeökarna de satt i bänken och sov under hela predikan. Kyrkstöten hade upphört att fungera och ^{man}behövde inte frukta för att få en puff av någon för att hålla sig vaken. Efter gudstjänsten hände att försäljare av gorån och karameller slk. sockerpinnar utbjöd sina varor åt kyrkfolket. Det var mot slutet av 1800-talet detta inträffade i närheten av kyrkan, då folket kom ut. Det var kan man kanske påstå en efterdyning av 1700-talets och senare tids försäljning av brännvin till kyrkobesökarna.

Att prästerskapet inte gillade denna slags försäljning vid kyrkan strax efter gudstjänsten är uppenbart, och det kritiserades också såsom ett störande moment både snusandet och rassåandet med karamellstrutar under predikan. Men sedan var gammal och inrotad, och att få bukt med den var hopplöst. Det var många gamla sedvenjor, som särskilt det yngre prästerskapet i hög grad ogillade och sökte få bort men det var ett lönlöst arbete. Den allmänna upplysningen hade ännu inte nått ned till folket i gemen. Okunnighet i förening med vidskepelse och råhet var i hög grad förhäskande ännu mot slutet av 1800-talet i denna trakt.

6

6

Dessa nu nämnda bruk försvann så småningom i och med att hyffss och hut blev mera framträdande bland folket. Den allmänna upplysningen bland folket tilltog med folkskolans tillkomst och tidningarnas spridning med kunskap tilldalla och envar som kunde läsa. Därtill kom även den från nämnda tid mera tilltagande folkcirkulationen. Ända fram till de senare decennierna av 1800-talet var befolkningen ganska stationär och det var sällsynt att någon gjorde längre färder än till de närmste städerna och åter. En och annan började emellertid emigrera till Amerika för att aldrig mera återvända, och den som inte kunde skaffa sig en biljett till det "förlovade landet" nöjde sig med att fara till till Stockholm eller någon annan plats under sommarsäsongen. De som då återvände hade alltid nya intryck med sig till hembygden som genom dem blev delaktigg i den nyare tidens strömningar. De som återvände från Amerika inverkade med talsätt och seder på hemfolket. Så hade amerikaresanden lagt bort snuset och rökte pipa i stället och många lade bort snustuggandet och började röka pipa i stället, vilket de konstaterade varabetydligt dyrare. Somliga lade sig till med engelska ord såsom yes och no i etället för motsvarande svenska ord, änskönt de aldrig varit i Amerika men genom ständigt höra dessa ord från den hemkomne tillägnade man/hans eller hennes uttryck, då de inte var för svårare att uttala.

Vid begravning och bröllop och större tillställningar hade man rikligt med mat och dryck. Så serverades till deserten begravnings- resp. bröllopskonfekt i form av maränger i olika form. Den förstnämnda sorten utgjordes kors, stjärnor e. d. garnerade med något mörkt stoft eller med den dödes initialer. Bröllopskonfekten var av annan form och med gladare färg. Dessutom bjöds på papperskarameller försedda med ett litet märke på framsidan och en sentens eller kort vers. Begravningskaramellerna hade svart papper och bilden utgjordes av ett kristusansikte ett kors e. d. och en allvarlig vers.

Man kan sätta gränsen för äldrebruk av nämnda slag fram till tiden för första världskriget. Då blev man tvingad att göra visberämde/ sa inskränkningar i mat och dryck på grund av den ransoneringen. ~~XX~~. Så försvann helt omärkligt den gamla seden att bjuda och fägna i såväl glädje som sorg.

Senare tidens rikligare tillgång på frukt och socker har bidragit till att den gamla seden att bjuda på karameller och äpplen etc. försvunnit, då dylikt blivit en allmän tillgång bland folk. Den "gamla goda tiden", då det var knävt på många vis har försvunnit och med den dess seder och bruk av skilda slag.